

ANTİKÇAĞIN SÜSÜ: KAHRAMANMARAŞ MÜZESİ'NDEKİ KABURGALI VE BURMA CAM BİLEZİKLER*

ORNAMENT OF ANCIENT AGE; RIBBED AND TWISTED GLASS BRACELETS FROM THE KAHRAMANMARAŞ MUSEUM

Makale Bilgisi

Başvuru: 7 Şubat 2019
Hakem Değerlendirmesi: 7 Mart 2019
Kabul: 22 Kasım 2019

Article Info

Received: February 7, 2019
Peer Review: March 7, 2019
Accepted: November 22, 2019

DOI : 10.22520/tubaar.2019.25.011

Fevziye EKER **

Anahtar Kelimeler: Kahramanmaraş Müzesi, Cam, Bilezik, Tipoloji, Takı

Keywords: Kahramanmaraş Museum, Glass, Bracelet, Tipology, Jewelry

ÖZET

Çalışmada Kahramanmaraş Müzesi'nde korunan cam bilezikler arasından seçtiğimiz kaburgalı ve burma bilezikler incelenmiştir. Toplamda 27 adet olan bileziklerden 11 adeti kaburgalı, 16 adeti ise burma bileziktir. Satın alma yolu ile müzeye kazandırılan eserlerin öncelikle fotoğraflama çalışması yapılarak gruplara ayrılmıştır. Kaburgalı bilezikler sadece ölçüleri bakımından farklılık gösterdiğinden tek bir başlık altında anlatılmıştır. Burma bilezikler ise tek renkli sık burma, tek renkli seyrek burma, lif bezemeli bilezik ve çok renkli burma bilezikler olarak gruplara ayrılmış, bu başlıklar altında ayrıntılı çalışılmıştır. Bilezikler satın alma yolu ile müzeye kazandırıldığından benzer örnekler ile karşılaştırma yöntemi kullanılarak tarihlendirilmiştir.

Yapılan bu çalışma ile müzelerimizde depolarda kalan eserlerimizin bilim dünyasına kazandırılması ve yapılan araştırmalarda cam bilezikler ile ilgili çalışmaların azlığı sebebi ile de bu alanda çalışma yapan bilim insanlarına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, E-mail: fevziyeeker@odu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-5891-0793

ABSTRACT

In this study, the ribbed and twisted bracelets selected from the glass bracelets in the Kahramanmaraş Museum were investigated. In total, 11 of the bracelets are ribbed, and 16 are twisted bracelets. The works exhibited in the museum by way of purchase are primarily photographed and divided into groups. Since the ribbed bracelets differ only in their dimensions, they are described under a single title. The twisted bracelets are divided into the following groups: monochrome thickly twisted, monochrome sparse twisted, trail-decorated bracelets and polychrome twisted bracelets. These headings are studied in detail. As the bracelets were bought into the museum through purchase, they were dated with similar examples using the comparison method.

With this study, it has been aimed at contributing to the scientists who study in this field due to the lack of studies about the researches on glass bracelets and the acquiring of our works which have been left in our stores to the science world.

GİRİŞ

Cam ortaya çıktığı ilk dönemden itibaren her zaman insanın süslenme ihtiyacını da karşılayan en nadide ve göz alıcı malzemelerden biri olmuştur. İnsanoğlu camı kap olarak kullanmaya başlamadan önce bu güzel malzemeden yapılan boncuklarla kolye, amulet, pendant vb. değişik süs eşyaları yapmıştır. Geçmişten günümüze her dönem kültüründe sevilerek kullanılmış olan takılar oldukça zarif ve özenli olarak üretilmişlerdir. Günümüzde olduğu gibi antik dünyada da kadınların en çok tercih ettiği takılar arasında değerli takıların takildiği olarak yapılan cam bilezikler önemli bir paya sahiptir. Değişik şekillerde karşımıza çıkmakta olan bilezikler hem çocuklar hem de kadınların yaygın bir şekilde kullandığı ziynet eşyalarından biridir.

Cam bilezikler yapım kolaylığı ve ucuz olması sebebi ile de yaygın olarak kullanılmıştır¹. Spaer² tarafından yapılan sınıflandırmadan ve son zamanlarda kazı ve müze koleksiyonlarında yer alan cam bileziklerin yayımlandığı çalışmalardan faydalanılarak tarihleme yapılmaya çalışılmıştır.

Tarih boyunca toplumlarda sınıf farkını ve ekonomik seviyeyi yansıması bakımından da önemli olan takılar; dini işlev olarak nazardan korunma ve dikkat çekmek amacı ile güzelliği vurgulamak için kullanılan en önemli materyallerden biri olmuştur. Bilinen en erken cam bilezik örnekleri Mısır'da II. Amenophis'in (MÖ 1428-1397) mezarında ele geçmiştir³. MÖ I. bin sonlarına tarihlenen Avrupa'daki La Tene kültürüne ait bileziklerde bu dönemde kaliteli işçilikte cam üretiminin olduğunu göstermektedir⁴. Bu dönemden Geç Roma dönemine kadar cam bilezik üretimi ile ilgili herhangi bir kalıntı ortaya çıkmamıştır. Bileziklerin yaygın olarak kullanılmış olması ise Geç Roma döneminden itibaren özellikle Doğu Akdeniz yerleşmelerinde karşımıza çıkmaktadır. Spaer, MS III.-IV. yüzyıllarda Avrupa'da cam bilezik üretimi yapan bir cam atölyesinden bahseder⁵. Anadolu'da Geç Roma dönemi cam bileziklerine verilebilecek en güzel örneklerden birisi ise Arykanda'da üretilmiş, MS V. yüzyıla tarihlenen opak siyah renkli cam bileziklerdir⁶. Cam bileziklerin Bizans döneminde olduğu gibi İslami Dönem'de de yaygın olarak kullanılan bir süs eşyası olduğu bilinmektedir. Günümüzde Anadolu hem de Anadolu dışında yapılan birçok kazıda bu dönemlere ait birçok bölgede cam bilezik üretiminin varlığından bahsetmek mümkündür. Anadolu'da yapılan kazı çalışmalarında da birçok antik kent cam bilezikler konusunda oldukça zengin buluntu çeşitliliği göstermektedir. Özellikle Afyon-Amorium⁷, Antalya-Demre Aziz

Nikolaos Kilisesi⁸, Mersin-Yumuktepe⁹, İstanbul-Marmaray Yenikapı¹⁰ kentlerde farklı boyut, renk, kesit ve süslemeli cam bilezikler ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca son araştırmalar Anadolu'da Amorium¹¹ ve Sardes'ten¹² sonra Efes-Ayasuluk Tepesi'nde¹³ bir cam atölye kalıntısı ve Kuşadası Kadikalesi/Anaia¹⁴ da çok miktarda frit, üretim atıkları ve hatalı üretim parçalarının ortaya çıkarılması buralarda cam üretiminin olduğunu doğrulamaktadır. Özellikle bu alanlarda bulunan azımsanmayacak sayıda bilezik parçası bilezik üretiminin de olduğunu gösterir niteliktedir.

Cam bilezikler konusunda en kısıtlı bilgiyi ise İslami dönem üretimleri vermektedir. Bu dönemde dini inançlar gereği mezar hediyesi olmaması, arkeolojik kazılarda üst tabakaların genellikle bozulması ve geç dönem eserlerinin tesadüfi olarak ortaya çıkması cam bilezikler konusunun da ayrıntılı olarak işlenmesini zorlaştırmıştır¹⁵. Arkeolojik kazıların yanı sıra müzelerimizde de çeşitli koleksiyonlardan satın alma, kurtarma kazıları, müsadere vb. yollarla gelen çeşitli cam bilezikler sergilenmekte veya depolarda korunmakta ve bilim dünyasına kazandırılmayı beklemektedir.

Kahramanmaraş Müzesi'nde korunan ve araştırmamıza konu olan cam bilezikleri detaylı olarak değerlendirmeden önce cam bileziklerin nasıl üretildiği hakkında temel bilgileri vermek faydalı olacaktır.

Cam bilezikler "halka çevirme" ve "lif sarma" olarak iki temel yapım tekniği ile üretilmektedirler¹⁶. Yapım tekniklerine göre de ekli ve eksiz bilezikler olarak iki gruba ayrılmaktadır.

Ekli bilezikler; eriyik haldeki renkli veya renksiz cam ipliklerinin çekilerek uzatılması ve istenilen uzunluğa ulaştıktan sonra uçlarının birbiri üzerine getirilerek eklenmesi ile oluşturulmaktadır¹⁷. Bu teknikte yapılan bileziklerde ek yerlerinin alet yardımıyla bastırılarak veya sıkıştırılarak birbirine yapışması sağlanmaktadır (Res. 1)¹⁸. Ek yerleri bazen bariz bir şekilde belli olurken bazı örneklerde düzleştirilmiştir.

⁸ Olcay 1998.

⁹ Koroğlu 2002.

¹⁰ Canav Özgümüş 2009; Atik 2010.

¹¹ Harrison 1992; Gill 2002.

¹² Philippe 1970, 81 (Bkz. Uysal 2013, 134).

¹³ Fındık 2013: 38.

¹⁴ Hazinedar Coşkun 2013.

¹⁵ Spaer 1992: 44.

¹⁶ Spaer 1988, 51-43; Uysal 2013: 135.

¹⁷ Shindo 2001: 77; Geyik Karpuz 2017: 146.

¹⁸ Temür-Eker 2019, Fig.1.

⁷ Harrison 1992; Gill 2002.

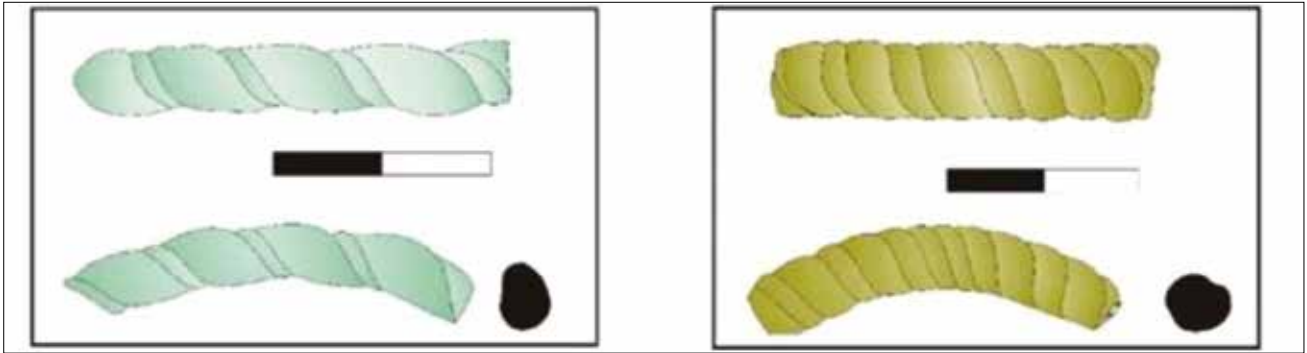
Ekli bilezikler düz olabildiği gibi burma şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Bunlarda da teknik yine renkli veya renksiz cam ipliğinin iki uçtan çekilip kendi eksenini etrafında döndürülerek bükülmesi ve uçlarının birleşmesi

Resim 1: Ekli Bilezik Yapımı / Jointed Bracelets Making (Çizim Öğr. Gör. Kasım EKER)

şeklinde. Burma bileziklerde burgu şekline göre sık veya seyrek burgulu olarak gruplandırılabilir (Res. 2).

Eksiz bilezikler; yine eriyik halde bulunan cam hamuru bir çubuğun ucuna alınır ve metal bir çubuk yardımı ile ortasından delinir. Ardından kendi eksenini etrafında hızlıca çevrilen cam hamuru yuvarlak formlu bilezik şeklini

Resim 2: Seyrek Burma ve Sık Burma Bilezik / Sparse Twisted Bracelet and Thickly Twisted Bracelets (Hazinedar Coşkun 2017: 153, Şekil 3)

alır. Sonrasında tekrar tekrar ısıtılarak istenilen biçim ve büyüklüğe kadar getirilerek soğumaya bırakılır (Res. 3). Bu teknikte yapılan bilezikler dairesel, yarı dairesel, dikdörtgen veya üçgen kesitli olabilmektedir (Res. 4). Bazı üçgen veya ince dörtgen kesitli olan bileziklere bu şeklin verilmesinde ise cam sıcakken cam çubuğunun kalıba basılması veya bir yüzeyde sıkıştırılması tekniği uygulanmış olmalıdır¹⁹.

Boyut olarak baktığımızda cam bilezikler genel olarak 4 cm.-10,5 cm. arasında değiştiği görülmektedir. Küçük çaplı bilezikler çocuklar için büyük çaplı olanlar yetişkin

kadınlar için yapılmış olmalıdır. Korinth'te yapılan kazılarda ortaya çıkarılan ve çapları 10 cm.-10,5 cm. arasında değişen bileziklerin ise ayak bileğine veya kolun üst bölümüne takıldığı ileri sürülmektedir²⁰.

Cam bileziklere biçimleri verildikten sonra boyama, aletle sıkıştırma, damlacık, cam ipliği aplikesi vb. süslemeler yapılmaktadır.

Filistin ve Anadolu'da yapılan kazılarda ele geçen cam bilezikler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda bileziklerin, Erken ve Orta Bizans Dönemi'nde sade yüzeyli, yivli, applike veya mühür baskılı, tek renk burma, çok renk burma ve boyalı desenli olduğu anlaşılmaktadır²¹. Yine bir Bizans yerleşimi olan Amorium kazılarında ortaya çıkarılan bileziklerde camın yapım aşamasında boyanıp tekrar ısıtılarak bilezik üzerine yedirilmesi ile oluşturulan süslemelerin yapıldığı da görülmektedir²². MS 7. ve 13. yüzyıllar arasında tarihlendirilen Antalya-Demre Aziz Nikolaos Kilisesi cam bileziklerinde ise renkli boyalarla çizgisel bezemeler ve boyama tekniğinin yanı sıra burma ile cam sıcakken aletle şekillendirilerek oluşturulmuş yatay yivlerden oluşan süslemeler de kullanılmıştır²³.

Yapılan araştırmalarda MS 13.-14. yüzyıllar arasında Güney Yemen'de ve Mısır'da üretilen İslami dönem

camları arasında sade bileziklerin yanında çok renkli burma bileziklerin olduğu da görülmüştür²⁴. Bu dönem bilezikleri incelendiğimizde; opak cam bileziklerin çizgi ve noktalarla bezenmiş olduğu ve farklı renklerdeki cam ipliklerin aynı anda bükülerek oluşturduğu renkli burma bilezikler şeklinde bezendiği de görülmektedir. Memluk ve Osmanlı Dönemi örneklerinde ise renkli cam iplikleri ile oluşturulmuş burma bileziklerin yanı sıra sade

¹⁹ Baykan/Baykan 2012: 47.

²⁰ Davidson 1952, Plate 112; Çakmakçı 2017,128.

²¹ Geyik Karpuz 2013: 250.

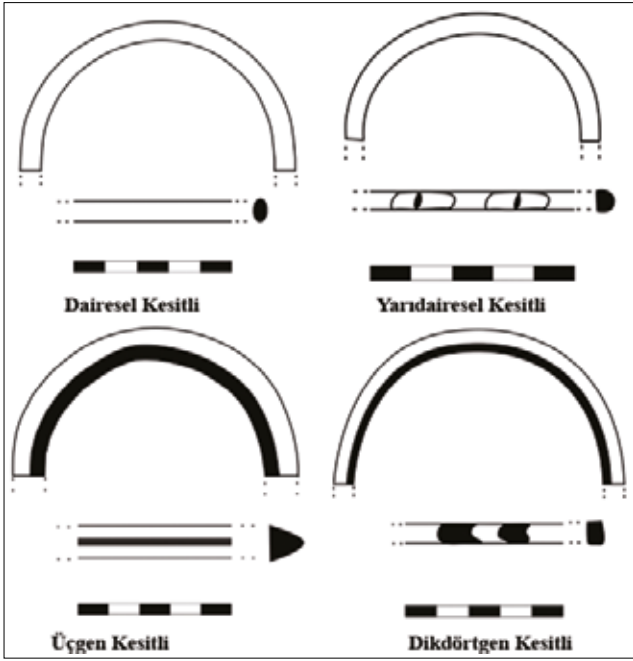
²² Gill 2002; Geyik Karpuz, 2013: 250.

²³ Çömezoğlu 2007: 324-38.

²⁴ Whitcomb 1983: 106-7; Geyik Karpuz 2017: 252.

Resim 3: Eksiz Bilezik Yapımı / Non-Jointed Bracelets Making (Çizim Öğr: Gör: Kasım EKER).

Resim 4: Cam Bilezik Kesitleri / Profil of Glass Bracelets (Geyik Karpuz, 2019)

bilezikleri de görmek mümkündür.

Genel olarak cam bileziklerin üretiminde kullanılan renkler arasında siyah, mavi, amber, yeşil, sarı, kahverengi gibi renklerin yoğun kullanıldığı, süsleme de ise daha çok sarı, kırmızı, opak beyaz, turuncu, mavi ve yeşil renklerinin hâkim olduğu görülmektedir.

KAHRAMANMARAŞ MÜZESİ'NDEKİ KABURGALI VE BURMA CAM BİLEZİKLER

Türkiye'nin değişik müzelerine kazı, satın alma, müsadere vb. değişik yollarla kazandırılan birçok bilezik son zamanlarda yapılan yayınlarla bilim dünyasına kazandırılmıştır²⁵.

2013 yılında yapılan çalışmalarda Kahramanmaraş Müzesi'nde korunan cam bilezikler arasından 16 adet kaburgalı, 11 adet burma bilezik incelenerek çalışmanın konusuna dâhil edilmiştir. Bileziklerin neredeyse tamamı sağlamdır. Bazılarında küçük çatlaklar, minelenme veya irizasyon görülmektedir. Çalışmaya konu olan bilezikler çap olarak 4,5 cm.-8,5 cm. arasında değişiklik göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında küçük çaplı olan bileziklerin çocuklara ait olduğunu, büyük çaplıların ise kadınlara ait olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Bileziklerin tamamı satın alma yolu ile müzeye kazandırıldığından tarihleme konusunda farklı yayınlardaki özellikle kazı buluntusu olan benzerleri ile karşılaştırarak tarihleme yoluna gidilmiştir. Genel olarak ekli ve eksiz bileziklerden bahsedilmiş, kaburgalı bilezikler eksiz bilezikler içerisinde, burma bilezikler ise ekli bilezikler arasında incelenmiştir.

Çalışmaya konu olan eserlerimize süsleme yönünden baktığımızda; aletle sıkıştırılarak veya metalle cam sıcakken bastırarak oluşturulan kaburga ve üretim sırasında kendi eksenini etrafında çevirerek oluşturulan burgunun kullanıldığı görülmektedir.

Şu ana kadar yapılan bütün araştırmalarda Spaer'in İslami Dönem öncesi ve İslami Dönem cam bilezikleri ile ilgili yapmış olduğu tipler yol gösterici olmuştur²⁶. Çalışmamızda da Spaer dikkate alınarak eksiz kaburgalı bilezikler ve ekli burma bilezikler olarak iki ayrı başlık altında incelenmiştir.

KABURGALI BİLEZİKLER

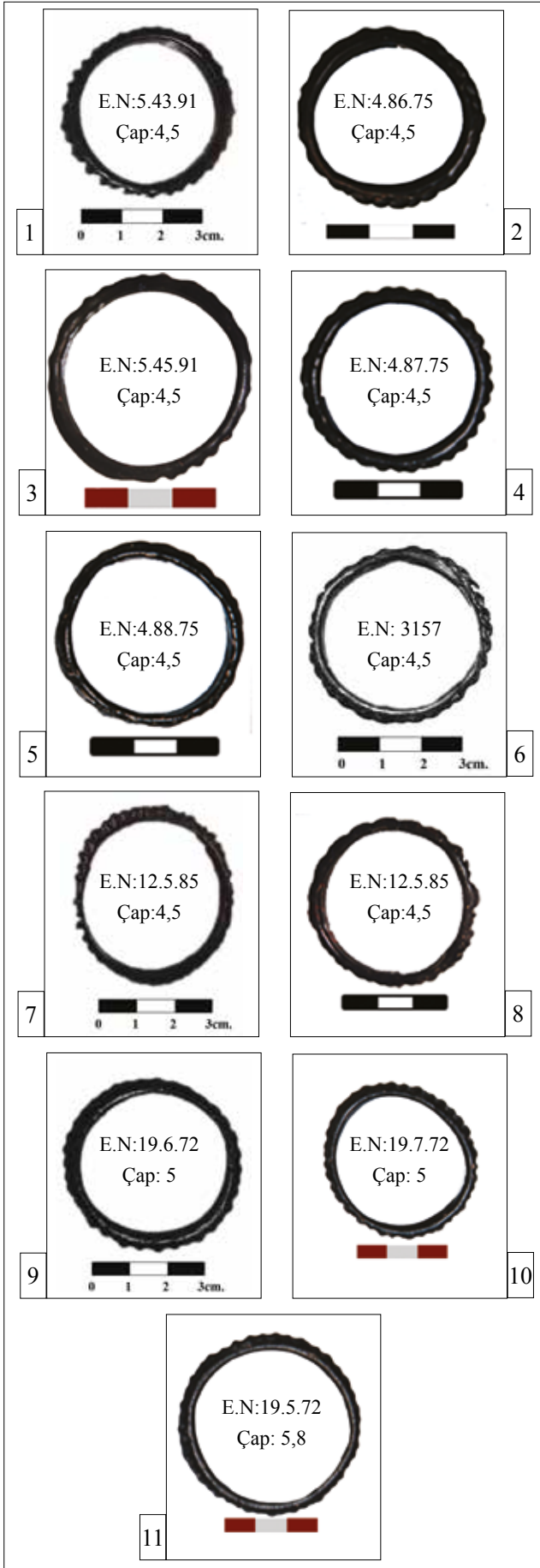
Çalışmaya konu olan 11 adet kaburgalı bilezik eksiz bilezikler grubuna girmektedir. Satın alma yolu ile müzeye kazandırılan bilezikler yarı dairesel kesitlidir (Res.5/1-11). Çapları 4,5 cm.-5,8 cm. arasında değişiklik göstermektedir. Ölçülere bakıldığında çocukların kullanımı için üretildiği anlaşılan bileziklerde opak siyah renkli cam hamuru kullanılmıştır. Bilezikler istenilen forma ve büyüklüğe getirildikten sonra bir alet yardımı ile sıkıştırılarak düzensiz halde kaburgalar oluşturulmuştur. Spaer, bu tip bilezikleri Tip B 3b grubu içerisinde incelemiş ve İslami Dönem öncesi yaygın bir tip olduğunu ifade etmiştir²⁷. Benzer bir örneği Cesnola'nın Kıbrıs Koleksiyonu'nda²⁸ sergilenmektedir ve MS 4. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Çok fazla örneğine rastlamadığımız bileziğin bir benzeri de Kocaeli Müzesi'nde²⁹ yer almaktadır ve net bir tarih verilmemiştir. Başka bir örnek ise Arykanda' da ortaya çıkarılmış

²⁷ Spaer 1988: 55.

²⁸ Lightfoot 2017: 320, no.494.

²⁹ Geyik Karpuz/Çibuk 2017: 285, fotoğraf.18.

²⁵ Atıla/Gürler 2009; Geyik Karpuz/Çibuk 2017; Oral Çakmakçı 2012; Uysal 2013; Yavuzylmaz 2017.

Resim 5/1-11: Kaburgalı Bilezikler / Bracelets with ribbed.

olan opak siyah renkli aletle ezilerek kaburgaların oluşturulduğu bileziktir ki bunun tarihi de MS 5. yüzyıldır³⁰. Cesnola koleksiyonunda yer alan örneğin mezar buluntusu olması ve net bir tarihe verilmesi, Arykanda'da cam üretiminin MS 350-430 yılları arasına verilmesi yarı dairesel kesitli kaburgalı bileziklerimizi MS 4.-5. yüzyıla tarihlememizi sağlamıştır.

BURMA BİLEZİKLER

Ekli bilezikler grubu içerisinde incelediğimiz bilezikler daima dairesel kesitlidir ve ek yerleri de genellikle belli olacak şekildedir. Bu tip bilezikler burma şeklinde olduğu gibi sade veya farklı şekillerde boyanarak süslenmiş olabilmektedir.

Burma bilezikler aynı renkte tek veya çoklu cam lifinin burulması veya farklı renkteki cam liflerinin sarılması sonucunda oluşturulabilir. Bazı örneklerinde ise opak bir cam lifinin üzerine renksiz cam lifinin sarılması ile dekoratif görünüm sağlanmaktadır. Çalışmaya konu olan eserlerimiz arasında Res.8/23-26 nolu bilezikler bu gruba girmektedir.

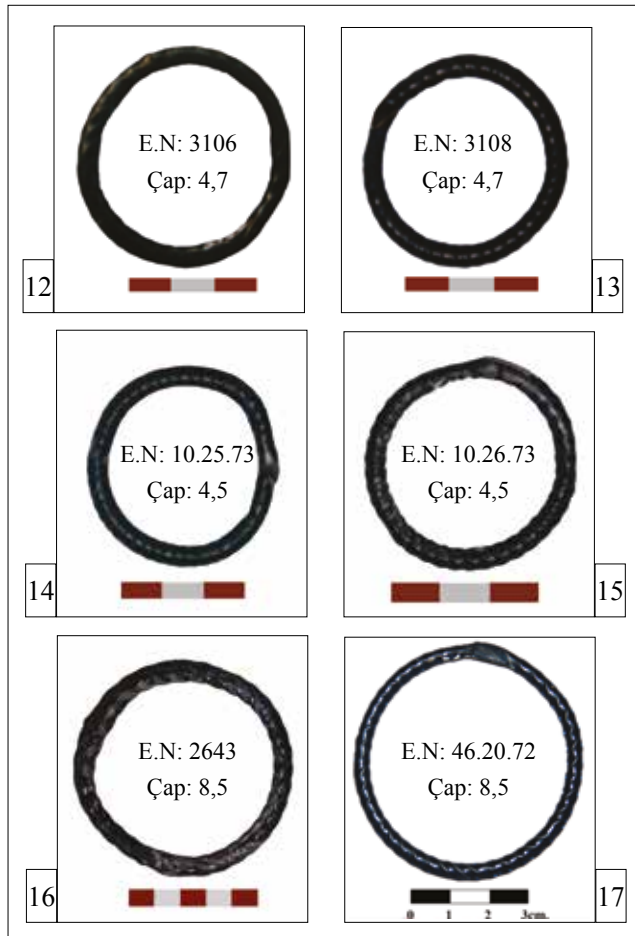
Kahramanmaraş Müzesi koleksiyonunda 16 adet burma bilezik bulunmaktadır. Ekli bilezikler grubuna giren bu bileziklerde uygulanan burgular ise isteğe bağlı olarak seyrek veya sık olarak yapılabilir.

Bilezikler, yeşil, siyah, turuncu, mavi, lacivert ve şeffaf cam ipliği kullanılarak üretilmiştir. Bileziklerin çapları 4,5 cm.-8,5 cm. arasında değişmektedir. Burguların sıklığına göre; Spaer Tip C 1a (sık burgulu) ve Spaer Tip C 1b (seyrek burgulu) grubuna girmektedirler. Res.6/12-17 nolu bilezikler seyrek burgulu şeklinde yapılmışken diğerleri sık burgulu olarak üretilmiştir. Bileziklerde ek yerleri genellikle üst üste getirilerek yumru şeklinde birleştirilmişken, Res.7/21, 22 bileziklerde ek yeri aletle bastırılarak düzleştirilmiştir. 22 nolu bileziğin bir ucu kırık ve muhtemelen bu ucu da sağlam kısımdaki gibi aletle şekillendirilmiş ve diğer ucun üzerine getirilerek eklenmiştir. Çünkü sağlam kısımda ucun ek yerinin izi görülmektedir.

TEK RENKLİ SEYREK BURMA BİLEZİKLER (RES.6/12-17):

Res. 6/12-17 arasında görmüş olduğumuz bilezikler tek renkli seyrek burgulu bilezikler grubuna girmektedir. Dairesel kesitli olan bileziklerin çapları 4,5 cm.-8,5 cm. arasında değişmektedir. Lacivert ve siyah renkli cam lifinden üretilen bilezikler Spaer Tip C 1b grubu içerisinde incelenebilir. Res. 6/12-15 arasındaki küçük çaplı olanları

³⁰ Tek 2007, Resim 33.

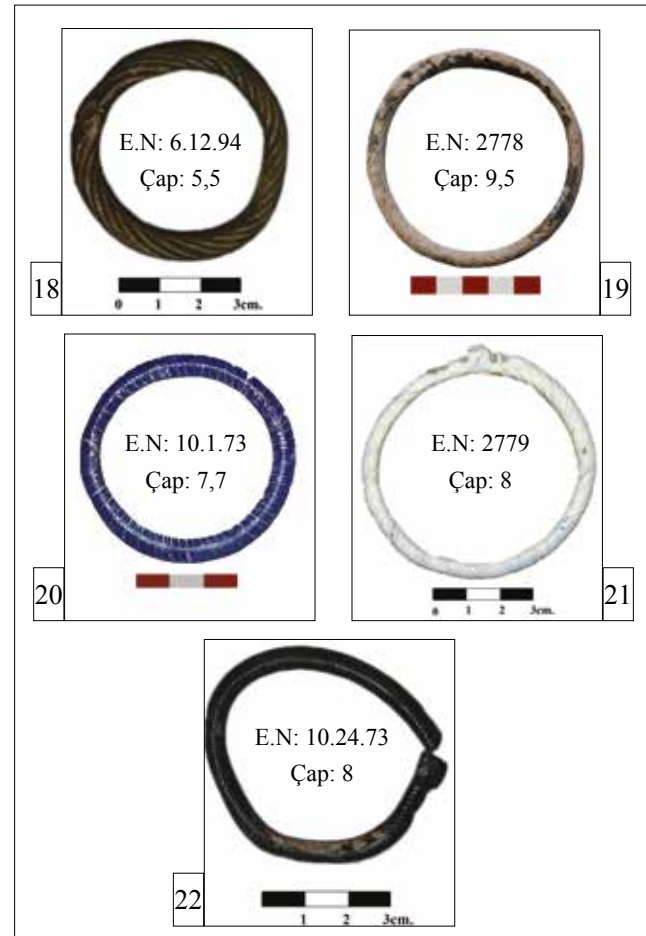

Resim 6/12-17: Tek Renkli Seyrek Burma Bilezikler / *Monochrome Sparse Twisted Bracelets*.

çocuklar için, Res.6/ 16-17 ise yetişkinler için üretilmiş olmalıdır. İki ucu üst üste getirilerek birleşme yerleri oluşturulmuştur. birleşme yerleri neredeyse belirsizdir. Dairesel kesitli olan bileziklerde lacivert ve siyah renkli cam lifleri kullanılmıştır. İstanbul/Yenikapı-Marmaray kazılarında renkli olarak farklı olsa da seyrek burma olarak üretilmiş ve MS 4.-7. yüzyıl buluntuları arasında yer alan bilezik verilebilir³¹. Mavi cam lifinden yapılmış benzer bir örneği de Yüksel Erimtan Koleksiyonu içerisinde yer almaktadır³². Tyana-Kemerhisar buluntuları arasında MS 4.-8. yüzyıllara verilen bir örnek eserlerimize benzer özellikler taşımaktadır³³.

TEK RENKLİ SIK BURMA BİLEZİKLER (RES.7/18-22):

Res.7/18-22 arasındaki bilezikler ise tek renkli sık burma bileziklerdir. Ekli olan bilezikler dairesel kesitlidir. Spaer'in Tip C 1a grubunda incelemiş olduğu bu bileziklerin çapları 5,5 cm. ile 8,5 cm. arasında değişiklik göstermektedir. Renk olarak açık yeşil, mavi ve siyah kullanılmıştır. 19 ve 20 nolu

Resim 7/18-22: Tek Renkli Sık Burma Bilezikler / *Monochrome Thickly Twisted Bracelets*

eserimizde oldukça fazla minelenme mevcuttur. Bu grubun benzer örnekleri arasında Yüksel Erimtan Koleksiyonundan İslami dönem bilezikleri arasında incelenen bir örneği verebiliriz³⁴. Bergama Müzesi'nde korunan açık sarımsı yeşil renkli sık burma bilezikte benzerleri arasında yer almaktadır³⁵. Kadıkalesi/Anaia kazıları Bizans dönemi cam bilezikleri arasında oldukça fazla sayıda benzer burma bilezik parçasına rastlanmıştır³⁶. Sirkeci/Marmaray kazılarında da Bizans Dönemine ait tek renkli sık burgulu burma bileziklerle benzerlik göstermektedir³⁷. Yunanistan'da Orta Bizans ve Erken Hristiyan yerleşimlerinin olduğu alanda ortaya çıkarılan bilezik Kahramanmaraş Müzesi örneklerimizle benzerlik göstermektedir³⁸. Yine Yumuktepe Orta Bizans Dönemi³⁹ ve Harput- İçkale buluntuları arasında⁴⁰ burma bileziklere rastlamak mümkündür. MS 12.-13. yüzyıllara arasına tarihlendirilen Mardin Müzesi cam bilezikleri arasında yer alan bir örnek özellikle 21 nolu örneğimizle bağlantı yerleri yönünden oldukça benzerlik

³¹ Atik 2009, fig. 69.

³² Lightfoot/Arslan 1992, 230, no. 170.

³³ Zanon 2013, Fig.4:7.

³⁴ Lightfoot/Arslan 1992: 230, no. 171.

³⁵ Atila/ Gürler 2009: 301.

³⁶ Hazinedar Coşkun 2017, Fotoğraf 3.

³⁷ Canav Özgümüş 2009, Fig 17.

³⁸ Antonaras 2011: 91, Pl. V/3.

³⁹ Köroğlu, 2002: 289, Fig.7.

⁴⁰ Taştımür/Aytaç 2017, Şekil 7, no.1,2.

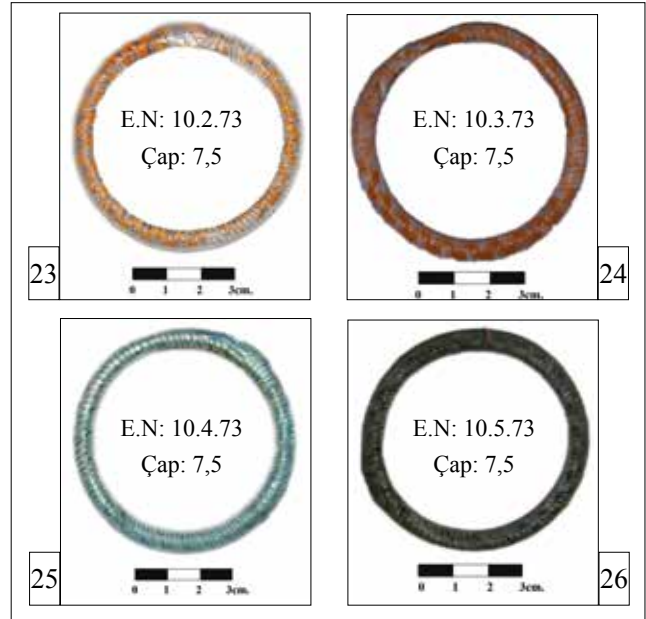
göstermektedir⁴¹. Kubad-Abad Selçuklu sarayı kazısında ortaya çıkarılan cam bilezikler arasında örneklerimize benzer olarak üretilmiş olan burma bileziklerde sarayın inşası ve kullanım süresi göz önüne alınarak MS 13. yüzyıla verilmiştir⁴². Tarihleme konusunda en çok yardımcı olan buluntulardan birisi ise Kars-Ani kazılarında MS 12.- 13. yüzyıllara tarihlenen bir mezar anıtında ortaya çıkarılmış sık burma cam bileziktir⁴³.

LİF BEZEMELİ BURMA BİLEZİKLER (RES.8/23-26):

Bu gruptaki bilezikler iki farklı cam lifnin döndürülerek burju şeklini almasıyla oluşturulmaktadır. 23-26 nolu bilezikler şeffaf cam lifinden üretilmiştir. Dairesel kesitli olan bilezikler mavi, turuncu, yeşil gibi farklı renk cam lifi üzerine şeffaf cam lifinin sarılması ile daha zengin bir görünüm kazanmıştır. Spaer Tip C 5a⁴⁴ grubuna giren bilezikler Roma ve Bizans Dönemi cam buluntuları arasında çok sık rastlamadığımız ancak İslami Dönem içerisinde sıkça üretilen cam bilezikler arasında yer almaktadır. Amorium'daki benzer örnekler MS 6.-7. yüzyıla verilmiştir⁴⁵. Akşehir Nasreddin Hoca Müzesi'nden benzer bir örnekte MS 6-8. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir⁴⁶. İslami Döneme verilen benzer bir örneği de Kocaeli Müzesi'nde korunmaktadır⁴⁷. Filistin'de de İslami Döneme verilen örnekleri ortaya çıkarılmıştır⁴⁸.

ÇOK RENKLİ BURMA BİLEZİK (RES. 9/27)

Burma bilezikler içerisine bir adet çok renkli burma bilezik bulunmaktadır. 27 nolu bu bilezik diğerlerinden farklı olarak aynı anda noble ucuna alınan opak siyah ve opak beyaz iki ayrı cam ipliğinin uzatılarak kendi eksenini etrafında simetrik olarak döndürülüp burma haline getirilmesi ile oluşturulmuştur. Spaer Tip C 3⁴⁹ grubunda çok renkli burma bilezikler grubunda incelenen örneğimizin bir benzeri Canav tarafından yayımlanan TŞCF koleksiyonu arasında yer almaktadır⁵⁰. Yine Bizans Dönemine tarihlenen Sirkeci/Marmaray buluntuları arasında da renk olarak farklı olsa da benzer örneği yayımlanmıştır⁵¹. Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi kazılarında ortaya çıkarılmış

Resim 8/23-26: Lif Bezemeli Burma Bilezik / Trail Decorated Twisted Bracelets

ve MS 8. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁵². Gevale Kalesi örnekleri arasında da örneğimize benzer özellikte bir bilezik yer almaktadır⁵³. Romanya'da kimyasal analizleri yapılan benzer bilezik parçaları da MS 10.-11. yüzyıla verilmiştir⁵⁴. İki renkli burma cam bileziklerin benzerleri Sardes⁵⁵ ve Stratonikeia'da⁵⁶ da karşımıza çıkmaktadır ve MS 10.-12. yüzyıllara verilmektedir. Ayrıca renk olarak farklı olsa da teknik açıdan benzer Yunanistan'da ve Filistin'de MS 12.- 13. yüzyıla tarihlenen örneklerine rastlanmıştır⁵⁷. Yine hem renk hem de teknik olarak benzeri Tell Abu Sarbut kazılarında ortaya çıkarılmış ve Memluk-Osmanlı dönemine tarihlendirilmiştir⁵⁸.

SONUÇ

Çalışmamız kapsamında Kahramanmaraş Müzesi cam eserleri arasında yer alan cam bileziklerden kaburga ve burma bilezikler ele alınmıştır.

Genel olarak bakıldığında çap ölçüleri 4,5 cm. ile 8,5 cm. arasında değişmektedir. Bu da bize göstermektedir ki; bilezikler hem çocuk hem de yetişkinler için üretilmişlerdir. Eserler Spaer'in İslami Dönem öncesi ve İslami Dönem Filistin buluntularında vermiş

⁴¹ Geyik Karpuz, 2017, Foto. 4,5,21.

⁴² Uysal 2010, Kat. No. 4,8,9,21; Uysal 2013, Res. 139,141.

⁴³ Çoruhlu/Oktay 2011, Foto. 3a.

⁴⁴ Spaer 1992, Table 2.

⁴⁵ Gill 2002: 90-91.

⁴⁶ Tekocak 2013: 136, Res.2, no.4.

⁴⁷ Geyik Karpuz/Çibuk 2017, Foto. 13.

⁴⁸ Spaer 1992:50, fig. 7.

⁴⁹ Spaer 1992: 49,50, fig.5.

⁵⁰ Canav 1985: 92, no. 155.

⁵¹ Canav Özgümüş 2009, Fig. 17.

⁵² Olcay 1998, Resim 7.

⁵³ Yavuzylmaz 2017, Foto. 4.

⁵⁴ Bugoia / Poll / Mănuacu-Adameşteanu / Pachecoc / Lehuédé 2018:223, fig. 2.

⁵⁵ Von Saldern 1980: 99, Lev. 18.750.

⁵⁶ Öztaşkın 2015, Şekil 2/43.

⁵⁷ Antonaras 2012: 120, fig.5; Spaer 1992: 50, fig.5.

⁵⁸ Bolougne-Henderson 2009, no. 239.

Resim 9/27: Çok Renkli Burma Bilezik / *Polychrome Twisted Bracelets*

olduğu tiplerden faydalanarak gruplandırılmıştır. Kaburgalı bilezikler eksiz ve yarı dairesel kesitli iken burma bileziklerimiz ekli dairesel kesitli olduğu görülmektedir.

Çalışmaya konu bilezikler incelendiğinde kaburgalı bileziklerin siyah ve lacivert cam lifinin, burma bileziklerin ise mavi, siyah, beyaz, yeşil, turuncu gibi cam liflerinin kullanıldığı görülmektedir. Eksiz kaburgalı bileziklerin 4,5 cm. ile 5,8 cm. arasındaki ölçüleri çocuklar için üretildiğini göstermektedir. MS 4.-5. yüzyıllara verdiğimiz bilezikler hem Anadolu hem de Anadolu dışında karımıza çıkan ancak çok sık göremediğimiz bilezik grubundandır.

Burma bileziklerin ölçüleri ise; 4,5 cm. ile 8,5 cm. arasında değişmektedir. Buda gösterir ki; kaburgalı bileziklerden farklı olarak hem yetişkin hem de çocuklar için üretilmiştir. Geç dönemde yaygın olarak üretilen bilezikler pek çok yerde karımıza çıkmaktadır.

İncelenen eserler Kahramanmaraş Müzesi'ne satın alma yolu ile kazandırıldığından tarihlendirme ve buluntu yerleri konusunda kesin bilgiler vermek çok doğru değildir. Bugüne kadar Kahramanmaraş'ta yapılan araştırmalarda henüz bir cam fırını veya üretim atölyesine rastlanmamıştır. Ancak bilinmektedir ki cam bileziklerin üretimi kolay bir şekilde normal cam kap üretiminin yapıldığı cam fırınlarından daha küçük fırınlarda da yapılabilmektedir. Ayrıca günlük kullanım için yapılan bu tür malzemelerin üretiminin yerel atölyelerde yapılmış olduğu ve ithal etme olasılığından daha düşük bir ihtimal olduğu düşünülebilir. Kahramanmaraş'ın arkeolojik geçmişi düşünüldüğünde ve Germanicia gibi önemli

bir geç antik dönem kentinin varlığı da göz önüne alındığında burada en azından küçük bir atölyenin olabileceği düşünülebilir.

Son dönemlerde Elazığ-Harput'ta yapılan kazı çalışmalarında farklı bir fırın yapısına ait kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Oldukça nadir olarak karşımıza çıkan bu fırın tandır formundaki fırın olarak betimlenmiştir⁵⁹. Anadolu'da bu formda ortaya çıkarılan tek örnek olmasından dolayı önem arz etmektedir. Bu yapının tam ortasında küllü tabakanın yanı sıra yoğun bir şekilde cam bilezik parçaları ve boncuk yapımında kullanılan demir aletlerin ortaya çıkarılması bu tip basit formu fırınlarda cam bileziklerin üretildiğini göstermektedir ve bilezik üretimi için büyük bir atölyeye gerek olmadığını kanıtlar niteliktedir.

Tarihleme konusunda cam bileziklerin benzer örnekleri ile karşılaştırma yoluna gidilmiştir bu yapılırken de tarihlenmenin daha sağlıklı olabilmesi için arkeolojik kazı sonucunda ortaya çıkarılan bileziklerle karşılaştırmaya özen gösterilmiştir. Bu bağlamda Anadolu'da MS 3. yüzyıldan itibaren cam bileziklerin üretildiği, Bizans ve İslami Dönemde yaygınlaştığı görülmektedir. Kahramanmaraş Müzesi örnekleri de benzer örneklerle karşılaştırılarak en erken MS 4. yüzyıl en geç MS 15. yüzyıl gibi geniş bir tarih aralığına vermek doğru olacaktır. Yapılan bu çalışmadaki bilezik örnekleri form ve bezeme tekniği olarak şimdiye kadar incelenen örneklerden çok farklı olmasa da birçok müze çalışmasında olduğu gibi müzelerimizin depolarında kalan eserlerimizin yayımlanarak daha çok bilim insanı ve konu ile ilgili kişilere ulaşması konusunda etkili ve faydalı olacaktır.

⁵⁹ Taştemür/Aytaç 2017: 74, 5.

REFERENCES

- ANTONARAS, A. C. 2012.
“Middle and Late Byzantine Jewellery from Thessaloniki and its Region” *Byzantine Small Finds in Archaeological Contexts*, BYZAS 15: 117-126.
- ATİLA, C./ GÜRLER, B. 2009.
Bergama Müzesi Cam Eserleri, BERKSAV, İzmir.
- ATİK, Ş.. 2009.
“Late Roman/Early Byzantine Glass from the Marmaray Rescue Excavations at Yenikapı in Istanbul” *Late Antique/Early Byzantine Glass in the Eastern Mediterranean*, (Ed. Ergün Laflı) Tübitak, İzmir: 1-16.
- BAYKAN, C., BAYKAN, D., 2012.
Eskiçağ'da Cam, Türk Eskiçağ Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- BOLOUGNE, S. / HENDERSON, J., 2009.
“Indian Glass in The Middle East? Medieval and Ottoman Glass Bangles from Central Jordan” *Journal of Glass Studies, Corning Museum of Glass* 59, 53-75.
- BUGOIA, R., POLL, I., MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, Gh., PACHECOC, C., LEHUÉDÉ, P., 2018.
“Compositional study of Byzantine glass bracelets discovered at the Lower Danube” *Microchemical Journal* 137, 223-230.
- CANAV, Ü. 1985.
Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları Koleksiyonu, İstanbul: Türkiye Şişe ve Cam Fabrikası Anonim Şirketi.
- CANAV ÖZGÜMÜŞ, Ü. 2009.
“Late Roman/Early Byzantine Glass from the Marmaray Rescue Excavations at Sirkeci, Istanbul” *Late Antique/Early Byzantine Glass in the Eastern Mediterranean*, (ed. Ergün Laflı) Tübitak, İzmir: 17-24.
- ÇAKMAKÇI, Z. 2017.
“Ödemiş Müzesi Koleksiyonundaki Bizans Dönemi Boyalı Cam Bilezikleri” *TÜBA-KED* 16/2017, 125-143.
- ÇORUHLU, Y./OKTAY, J. Ö., 2011.
“2006-2009 Kars-Anı Kazılarında Ortaya Çıkarılan Cam Bilezikler Üzerine” *XIV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 20-22 Ekim 2010*, Konya.
- ÇÖMEZOĞLU, Ö., 2007.
“Akdeniz Çevresi Ortaçağ Camcılığı Işığında Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Cam Buluntuları” (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- DAVIDSON, G. R., 1952.
Corinth Vol. 12, The Minor Objects, pp. iii-vii+ix-xii+1+3-366, the American School of Classical Studies at Athens.
- FINDIK, E. F. 2013.
“2012 Yılı Efes, Ayasuluk Tepesi ve St. Jean Anıtı Kazıları Depo Çalışmalarından İlk Gözlemler, Yeni Bir Keşif: Ayasuluk'ta Cam Atölyesi”, *Seleucia ve Calycadnum, Olba Kazısı Yayınları*, 31-48.
- GEYİK KARPUZ, G. 2013.
“Cam Bilezik Araştırmaları Üzerine Bir Deneme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Prof. Dr. Hamza Gündoğdu Armağanı*, 6/25: 249-255.
- GEYİK KARPUZ, G. 2017.
“Mardin Müzesi'nde Bulunan Bezemesiz Cam Bilezikler Üzerine Bir Değerlendirme” *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 59: 145-156.
- GEYİK KARPUZ, G./ÇİBUK, K. 2017.
“Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde Bulunan Cam Bilezikler” *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Sempozyumu III*, Cilt I, Kocaeli: 283-296.
- GEYİK KARPUZ, G. 2019.
“Elazığ Müzesi'nde Bulunan İslâmî Dönem Cam Bilezikler” *Yaşar Erdemir'e Armağan Sanat Tarihi Yazıları*, Literatürk Academia, Neva Kültür Merkezi, Konya: 453,480.
- GILL, M. A. V. 2002.
Amorium Reports, Finds I, The Glass (1987-1997), Oxford.
- HARRISON, R. M. 1992.
“Amorium Excavations 1991: The Fourth Preliminary Report”, *Anatolian Studies* 42: 207-222.
- HAZİNEDAR COŞKUN, T. 2013.
“Kadikalesi'nde Cam Üretimi/ Glass Production in Kadikalesi”, *Bizanslı Ustalar-Latin Patronlar/ Byzantine Craftsmen-Latin Patrons*, Kuşadası Yakınındaki Kadikalesi Kazıları Işığında Anaia Ticari Üretiminden Yansımalar/ Reflections from the Anaian Commercial Production in the Light of the Excavations at Kadikalesi Nearby Kusadası, (Ed. Zeynep Mercangöz) 125-134.
- HAZİNEDAR COŞKUN, T. 2017,
“Byzantine Glass Bracelets Of Kadikalesi/Anaia (Kuşadası): Observations On Production Of Anaia Manufactured Bracelets” *TÜBA-KED*, 16: 145-162.

- KÖROĞLU, G. 2002.
“Yumuktepe Höyüğü’nden Bizans Dönemi Cam Bilezikleri” *Ortaçağ’da Anadolu Prof. Dr. Aynur Durukan’a Armağan*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara: 355-372.
- KÖROĞLU, G. 2004.
Anadolu Uygarlıklarında Takı, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- LIGHTFOOT, Ch. S./ARSLAN, M. 1992.
Anadolu Antik Camları: Yüksel Erimtan Koleksiyonu, Ankara.
- LIGHTFOOT Ch. S. 2017.
The Cesnola Collection of Cypriot Art; Ancient Glass, London.
- OLCAY, Y., 1998.
“Demre-Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı Işığında Yeni Değerlendirmeler” *VII. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri*, Konya.
- ORAL ÇAKMAKÇI, Z. 2012.
“Kuşadası-Kadikalesi Kazılarında Süs Amaçlı Cam Objeler: Boncuklar ve Bilezikler” II. *ODTÜ Arkeometri Çalıştayı Ekim 2011*, Ankara: 114-135.
- ÖZTAŞKIN, M., 2015.
“Stratonikeia Bizans Dönemi Cam Buluntuları” *Stratonikeia ve Çevresi Araştırmaları*, (Ed. Bilal Söğüt), İstanbul, 175-188.
- SHINDO, Y. 2001.
“The Classification and Chronology of the Islamic Glass Bracelets from al-Tur, Sinai”, *Cultural Change in the Arab World Senri Studies* 55: 73-100.
- SPAER, M. 1988.
“The Pre-Islamic Glass Bracelets of Palestine, *JGS*, 30: 51-61.
- SPAER, M. 1992.
“The Islamic Glass Bracelets of Palestine: Preliminary Findings”, *JGS*, 34: 44-62.
- TAŞTEMÜR, E./AYTAÇ, İ. 2017.
“Harput İç Kale Kazısı Cam Fırınlara Ait İlk Gözlemler” *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41: 69-89.
- TEK, A. T., 2007.
“Arykanda’da Bulunan Antik Cam Eserlere Genel Bir Bakış” *SERES’07*, 152-168.
- TEKOC AK, M. 2013.
“Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji Müzesi’nden Bir Grup Cam Eser” *Kaunos/Kbid Toplantıları 2, Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu 17-20 Haziran 2010*, Ankara: 127-142.
- TEMÜR, A./EKER, F. 2019.
“Sinop Müzesi Geç Antik Çağ Cam Bilezikleri” *Doğudan Batıya 70. Yaşında Serap Yaylalı’ya Sunulan Yazılar*, (Ed. Aydın Erön Emre Erdan) Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 17-34.
- UYSAL, Z., 2010.
“Kubad Abad Kazılarında Bulunan Cam Bilezikler (2005-2010)”, *Sanat Tarihi Dergisi*, XIX/2: 43-54.
- UYSAL, Z., 2013.
Kubad-Abad Sarayında Selçuklu Cam Sanatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları IV/A-2-1.9.Dizi-Sayı 1, Ankara.
- VON SALDERN, A., 1980.
Ancient and Byzantine Glass from Sardis, Cambridge.
- WHITCOMB, D. S. 1983.
“Quseir Islamic Glass From Al-Qadim, Egypt”, *JGS*, Vol.25, s.101-108.
- YAVUZYILMAZ, A., 20107.
“Gevale Kalesi Cam Bilezik Buluntuları (2013-2015)”, *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri I 02-05 Kasım 2016 Sakarya*: 49-61.
- ZANON, M. 2013.
“Tyana/Kemerhisar (Niğde): Glass Bracelets Of The Byzantine And Islamic Period” *Anatolia/Antiqua* XXI, 181-197.